
Pázmány Law Working Papers
2018/05

Szalai Ákos

**A csődjog értékelési szempontjai –
joggazdaságtani alapösszefüggések**

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Pázmány Péter Catholic University Budapest

<http://www.plwp.jak.ppke.hu/>

Szalai Ákos*

Az írás a csődjog kapcsán három kérdésre keres választ. Egyrészt, a csődjog olyan definícióját próbálja adni, amely annak nagyon eltérő megoldásait képes lehet átfogni. A csődjogot egy a feleket újratárgyalásra ösztönző rendszerként írja le. Ezt az ösztönzőt a csődjog azzal teremti meg, hogy (i) a hitelezőket rosszabb helyzetbe hozza (mint amiben csődeljárás nélkül lennének), és (ii) az egyezkedési folyamat fontos pontjait szabályozza. Másrészt, áttekinti az írás, hogy milyen elvárásokat fogalmaz meg a túladósodott személyek helyzetének rendezése kapcsán a joggazdaságtan. Áttekinti, hogy mely célok állnak ezek közül valóban ellentétben egymással. Harmadrészt, felhívja a figyelmet arra, hogy a kérdés nem az, hogy be kell-e avatkozni az ilyen adósok és hitelezők viszonyába – a helyes kérdés az, hogy milyen eszközzel tegye ezt a jogrendszer. Röviden számba veszi ezért az, hogy a csődjogi intézményeken kívül milyen jogi alternatívák révén érhetőek el a célok – és ezekhez az alternatívákhoz képest mi a csődjogi megoldás előnye és hátránya.

A csődjogot legtöbb joggazdaságtani elemzés egy olyan rendezett eljárással azonosítja, amelynek során az adósok súlyos eladósodottságát, pénzügyi problémáját valahogy megoldják.¹ Ha nem születik megegyezés az adós és a hitelezők között, akkor az adóst vagy felszámolják, vagy pedig egy előre szabott szabály szerint részben törleszti az adósságait, részben elengedik azokat. Az irodalom általában azt is felteszi, hogy a csődeljárás elsősorban azon adósok problémáját hivatott kezelni, akik sok hitelezővel néznek szembe.²

A magyar csődjog fogalomrendszerét sok bírálat éri. A csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XLIX. törvény (továbbiakban: Cstv.) csődeljárásnak a gazdálkodó szervezetek reorganizációját tekinti csak. Ha erről nem sikerül megállapodni, akkor már nem „csődre”, hanem „felszámolásra” kerül sor. Ezt a nyelvezetet azért kritizálja (okkal) az irodalom, mert mind a köznyelvben, mind más jogrendszerek nyelvezetében a csőd [*bankruptcy*] a kétféle eljárás összefoglaló neve.³ Ráadásul a „jogi szlengben” önkormányzati és magáncsődről is beszélünk – bár az ezeket szabályozó törvények címe kerüli a csőd elnevezést (1996. évi XXV. törvény a helyi önkormányzatok adósságrendezési eljárásáról és 2015. évi CV. törvény a természetes személyek adósságrendezéséről). Az ezekben szabályozott eljárásnak és a Cstv-ben szabályozott eljárásnak a közös eleme szinte csak az, hogy a feleket az adósságrendezésről szóló tárgyalásokra akarja rábírní. Az, hogy a tárgyalások sikertelensége esetén mi történik, már nagyon eltér. De mindegyik esetben meglehetősen előnytelen ez a hitelezők számára – ennek elkerülése ösztönzi őket a megegyezésre.

---

* egyetemi docens, PPKÉ JÁK, BCE KTK. szalai.akos@jak.ppke.hu

Az írás megszületésében nagy segítséget jelentett Bán Dániel és Kovács Krisztián kritikája, amelyet a szöveg korábbi verziójához fűztek.

¹ Lásd például White [2007] 1016, White [2017] 447.

² A joggazdaságtani irodalomban időnként kifejezetten mint kollektív eljárás jelenik meg – gyakorlatilag figyelmen kívül hagyva azokat az eseteket, amikor egyetlen hitelezővel szemben áll csak fenn az adósság. (White [2017] 447.)

³ Tajti [2015] 2-3, 13-14. Juhász [2014] 30., Csőke [2015] 11-12.

Éppen ezért ez a szöveg nem ezen megegyezés nélküli szituáció alapján (mi történik, ha nem sikerül megegyezni az adóssal, nem születik megállapodás az adósságról) próbálja megragadni a csődjogot, hanem onnan, hogy a csődjog megváltoztatja az adós és a hitelezők újratárgyalási – adósságátütemezési, -elengedési, stb. – ösztönzőit. Úgy tűnik, (az alapvetően az ösztönzőkre koncentráló) közgazdaságtan szempontjából is ez a legfontosabb hatása. Ez az írás csődön alapvetően egy az adós és a hitelezői közötti egyezkedést ösztönző, az adósságrendezést ezen keresztül elősegítő rendszert ért. Ennek van két eleme, két fázisa. Az első szakaszban történik a fizetési feltételek módosításról szóló tárgyalást – ezt a későbbiekben *szerződés módosítási szakasznak*, ha sikerrel zárul, akkor a létrejövő megállapodást *szerződés módosításnak/ egyezésnek* fogom nevezni. Ha szerződés módosítást nem sikerül elérni, akkor következik a *törlesztési/vagyonfelosztási folyamat*. Utóbbi során megtörténhet a teljes vagyon felosztása – és ezzel az adós *felszámolása*. De előfordul, hogy nem vonják el az adóstól a teljes vagyont akkor sem, ha maradnak kifizetetlen adósságok – ezeket az adósságokat elengedik. Ezt nevezem a *mentesítésnek (fresh start)*. Ennek a csődjogi definíciónak a kifejtése lesz az első pont kérdése.

A második pont azt veszi számba, hogy a túlzott eladósodás kezelése során milyen átváltásokkal [*trade-off*-okkal] szembesülünk: számbavesszük, hogy milyen hatékonysági, igazságossági, gazdasági, társadalmi problémákat okoz az eladósodás, és belátjuk, hogy ezek egyszerre nem oldhatók fel. De ez a második pont csak azt mutatja be, hogy a csődjog alkalmas egyes problémák kezelésére. Ez a közgazdaságtan alapfogalmai szerint nem elég a csődjogi megoldások hatékonyságának, igazságosságának igazolására. Azt is látni kell, hogy a csődjog az *alternatíváihoz képest* hogyan teljesít, vagyis azon jogi eszközökhöz képest, amelyek az egyes célok elérésére szintén alkalmasak lennének. A harmadik pont ezen alternatív eszközöket veti össze az első pontban definiált csődjoggal.

1. Mi a csőd?

A különböző jogrendszerek csődjoga sok ponton eltér egymástól.⁴ A különböző adósok – gazdálkodó szervezetek, önkormányzatok, magánszemélyek – helyzetét rendező különböző eljárások között is rengeteg különbséget találunk. Éppen ezért érdemes egy olyan definícióval kezdeni, amely ezen nagyon eltérő megoldásokat átfogja. Egy ilyen megadással próbálkozik ez a pont.

A csőd lényegét ez a szöveg abban keresi, hogy a gazdasági aktorok, a társadalom tagjainak döntéseit miként változtatja meg.⁵ A legfontosabb e változások közül az, hogy a hitelező másképp viszonyul az adósság átütemezéséhez, elengedéséhez, mint csőd hiányában – hiszen tudhatja, hogy követelése máshogy, máskor és más arányban térül meg. Ráadásul, a csődjog ezt a tárgyalási folyamatot is olyan szabályok közé tereli, amelyeket csődjog hiányában nem kellene betartani.

Éppen ezért ez a szöveg csődön egy olyan (a) törvény által megszabott (b) szabályozott kollektív szerződés módosítási folyamatot ért, (c) amelynek lezárultáig az adós különböző

---

⁴ Ennek legismertebb joggazdaságtani feldolgozása – a joggazdaságtan szempontjából legfontosabb szabályozási kérdések kiemelésével: Davydenko – Franks [2008]. A magyar jogban ez az 1346/2000/EK rendelet mellékleteiből tűnik ki.

⁵ Hasonló ez ahhoz, ahogy az eljárásjog joggazdaságtani elemzése is alapvetően a perindítási és a peres felek közötti megállapodást állítja elemzése középpontjába. Magyarul lásd erről Cooter – Ulen [2004] 425–489, Szalai [2014b] 707–708.

fizetési kedvezményekben, vagy más típusú védelemben részesül, és (d) amelynek sikertelensége esetén egy szintén törvényben szabályozott vagyonfelosztásra kerül sor. Fontos azt is látni, hogy a csőd nem csak jogi, hanem piaci következményekkel is jár – a csődjognak ezekre is tekintettel kell lenni, amikor az adós helyzetét szabályozza. Ez a definíció az, amely átfogja a különböző csődeljárások közös elemeit. Viszont fel kell ismerni a különbségeket is – mindenekelőtt a különböző típusú adósok eltérő kezelésében.

Lássuk először a definíció egyes elemeit!

Törvény által megszabott... A csődjog egy lehetőséget teremt meg, amelyett az egyes felek egyoldalú döntéssel leívhathatnak: csődeljárást indíthatnak. A törvény a folyamat sarokpontjait is megszabja. Így azt, hogy

- a csődeljárás megkezdésével milyen fizetési rend lép automatikusan életbe – ide sorolható például, hogy milyen fizetések, mely végrehajtási eljárások kerülnek a törvény szerint felfüggesztésre;
- mi a „kilépési opció”, vagyis törvényi szabály írja elő, hogy mik a törlesztési/vagyonfelosztási terv sarokpontjai;
- az egyezségi/szerződésmódosítás milyen keretek között (milyen eljárás során, milyen tartalmi keretek között) jöhet létre.

...kollektív szerződésmódosítási folyamat, ... Magát a szerződésmódosítás folyamatát az eljárási szabályok általában részleteiben megadják. Adott például, hogy ki készíti elő a szerződésmódosítási/egyezségi javaslatot. Adott, hogy a hitelezők milyen szavazási szabályok szerint fogadhatják (vagy utasíthatják) el azt. Általában kényszeregyezséget is előír a szabály: az egyezés e rendben elfogadott meghatározott (esetleg összes) pontja az azt el nem fogadó hitelezőkre is érvényes lesz. Meghatározhat a törvény tartalmi kógens szabályokat is, amelyektől az egyezésben nem lehet eltérni – például az egyezséget meg nem szavazó kisebbség jogai kapcsán. Rendelkezhetnek arról, hogy az egyezés betartását ki felügyeli. Szintén szabályozhatja a csődjog, hogy a szerződésmódosítási szakaszban az adós vagyonával ki és milyen feltételek mellett rendelkezhet.

... amelynek lezárultáig az adós védelmet kap... A csődeljárás általában moratóriumot jelent egyes olyan lépésekre, amelyeket az adós szerződésszegése (fizetési késedelme) esetén a hitelező megtehetne. Fizetési haladékokat, fizetési könnyítéseket, végrehajtási, zálogeljárás alóli időleges mentesítést lehet kimondani – a törvényben. Természetesen, minél szélesebb ez a lista a hitelezők annál inkább érdekeltek a mielőbbi megállapodásban. (És annál kevésbé érdekeltek az eljárás megindításában.)

...és amely sikertelensége esetén a törvényben szabott keretek között indul meg az adósok kielégítése. E tekintetben a csődszabályozás két fontos kérdésre ad választ: mekkora összeg lesz elérhető a hitelezők számára (ez nevezhetjük úgy, hogy meghatározza a szabályozás a *torta nagyságát*) és azt, hogy ezt kik között, hogyan osztják el (ez a *torta elosztása*). A torta nagyságát elsősorban a hitelezők számára elérhető (például mentesítés alá nem kerülő, illetve az Actio Pauliana révén visszaszerezhető) vagyon nagysága, illetve az eljárás közvetlen és közvetett költségei határozzák meg. Közvetett költségek alatt azt kell érteni, hogy az eljárás nem csak a csődeljárás, a vagyonértékesítés kiadásain keresztül befolyásolja a hitelezők helyzetét, hanem például azon keresztül is, hogy adott kielégítéshez mennyi idő után, milyen kockázattal jutnak hozzá. A torta elosztása pedig elsősorban a kielégítési, prioritási sorrendtől függ.

Jogi és nem-jogi szankciók. Az adóst a csődeljárás általában jobb helyzetbe hozza, mint amilyenben annak hiányában lenne. Ezt ellensúlyozandó a csődjog általában különböző az adósokat súlytó szankciókat is rendel a folyamathoz. Ilyen például, hogy a csődjog az adósokat bizonyos tevékenységektől, foglalkozásoktól meghatározott időre eltiltja. De sokszor fontos eleme a szabályozásnak az is, hogy kizárja, hogy az adós meghatározott időn belül ismét csődeljárást kezdeményezzen.

Nem feledkezhetünk el arról, hogy a csődeljárás negatív következményei nem csak a jogból fakadnak – fontos piaci hatásai is lehetnek annak: az adós a reputációját is részben elveszítheti.⁶ Vélhetően a következő időszakban nehezebben, vagy egyáltalán nem tud majd olyan szerződéseket kötni, amelyekből tartozást halmozhatna fel. Nem csak kifejezetten hitel- és kölcsönszerződésekre kell itt gondolni; adósság ugyanis nem csak ezekből származhat. Minden szerződés potenciálisan hitelezői pozícióba, kényszerhitelezői helyzetbe hozhatja azokat, akik a szolgáltatásukat teljesítik, és a másik fizetésére várnak. Ilyen pozícióktól („veszélyesebb partnerekkel” való szerződéstől, biztosítékok nélküli szerződéstől, hosszabb fizetési határidőket engedő szerződéstől) is tartózkodni fognak a felek.

Érdeemes kiemelni, hogy ezen nem-jogi szankciók hatása sokkal súlyosabb is lehet, mint az elengedett adósság terhei. Viszont ez a reputáció hatás nem érvényesül automatikusan: csak akkor, ha az információ közismertté válik.⁷

Csődtípusok. Eddigi a különböző csődeljárások közös jellemzőit tekintettük át. Azonban fontos különbségek is vannak. A két legfontosabb eltérés közül az egyik az ügynökprobléma erősségéből fakad; a másik pedig abból adódik, hogy mi a „kilepési opció”, vagyis, hogy létezik-e mentesítés, vagy felszámolásra kerül sor. (A csődtípusok e két szempont szerinti besorolását az 1. ábra mutatja.)

Ügynökprobléma			
		Van	Nincs (nem jelentős)
Felszámolás	Gazdasági társaságok csődje		
Mentesítés	Önkormányzati csőd		Magáncsőd

1. ábra: Csődtípusok, azok legfontosabb jellemzői alapján

Ügynökprobléma az a helyzet, amikor a megbízó és az – elvileg – az ő érdekében eljáró fél (az ügynök) között érdekkonfliktus alakul ki: mivel a döntéseket az utóbbi hozza, ő a saját érdekeit a megbízóé elé helyezheti. Csődjog esetén a fő kérdés az, hogy az adós nevében (a csődeljárás előtt) eljáró szereplő csak a saját (anyagi) vagyonát kockáztatja-e. Ha másét is kockáztatja, akkor felléphet az ügynökprobléma: ha nem (csak) a saját vagyonát kockáztatja, rossz döntései költségeit mások (is) viselik, akkor elképzelhető, hogy nem kellően megfontolt lépéseket tesz. Könnyebben, egyszerűbben, kevesebb fáradtsággal hoz döntéseket – időt, energiát takarít meg magának. Az ügynökprobléma a gazdálkodó szervezetek és az önkormányzatok esetén jelentkezik. A gazdálkodó szervezetek esetén a döntést azok menedzsmentje, önkormányzatok

⁶ A csődjogi irodalomban ezek a nem jogi szankció mind nagyobb szerepet kapnak – általában csődstigma hatásként hivatkoznak rá. Tajti [2015], Világbank [2013] 43-44.

Lásd még *Az üzleti kudarc miatti megőrzés ellen – az újrakezdés politikájáért (A lisszaboni növekedési és foglalkoztatási partnerség megvalósítása)* (az Európai Közösségek Bizottságának közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának, 2007. május 5.).

⁷ A reputációs folyamat megértéséhez lásd: Szalai [2013] 27. Baird et al [1994] 178-186.

esetén azok vezetése hozza. (Fontos azonban látni, hogy a nem piaci szankciók, az előbb látott reputációs hatás gyakran az ügynököt, a döntéshozót is eléri: ő az, akit úgy tartanak majd számon, mint aki csődbe vitt vállalatot, önkormányzatot.)

Magáncsőd esetén ez az ügynökprobléma lényegesen gyengébb – mondhatjuk: hiányzik. Ugyan itt is igaz, hogy a szülők döntése hat a gyerekeikre, a házastársak döntése a partnerükre, de ezt a közgazdaságtani modellezés csak szélsőséges esetben tekinti az ügynök-probléma megjelenésének. Abból indulhatunk ugyanis ki, hogy a döntéshozó és a gyereke vagy társa között az érdekeltérés lényegesen ritkább és gyengébb, mint egy vállalati vagy önkormányzati vezető esetén. A gyerek, a partner jóléte, majdnem olyan, mintha a sajátja lenne – például amikor azt mérlegeli, hogy mennyi információt gyűjtsön be egy-egy döntés előtt, akkor nem úgy értékeli azt, mint a vállalati vagy önkormányzati vezető, vagyis nem úgy tekinti, hogy az információszerzés (idő-)költségeit ő viseli, míg a hasznok másnak jutnak.

A másik eltérés lényege, hogy mi a törvény által definiált „kilépési opció”, a vagyonfelosztási/törlesztési terv. Vannak olyan szereplők (tipikusan a magánszemélyek és az önkormányzatok), amelyeknél a folyamat mentesítéssel fejeződik be: tőlük nem vonják el az összes vagyonukat, bizonyos részét mentesítik. (A mai magyar jog szerint) nem lehet felszámolni, megszüntetni őket. Ezzel szemben a gazdálkodó szervezetek csődje esetében – ha nincs egyezség – a végeredmény, hogy a teljes vagyonát elvonják, a társaságot felszámolják.

2. A túlzott eladósodás problémái, az adósságrendezés céljai

A csődjogról szóló viták nagy része abból fakad, hogy az egymással egyet nem értő felek a sok az eljárással szemben megfogalmazható elvárás, cél közül másnak adnak prioritást. A túlzott eladósodás kezelésével kapcsolatos vitákban általában egyszerűen az adós személy (elsősorban szociális szempontok alapján leírt) érdekeit, és a hitelező (a *pacta sunt servanda* elve alapján igazolható) szerződészerű teljesítéshez fűződő érdekeit szoktunk szembeállítani egymással. A két érdek meglehetősen nehezen hozható közös nevezőre – gyakran lehet az a benyomása a vitát figyelőknek, hogy bármikor bármilyen lépést igazolni lehet, hol az egyik, hol a másik érvet előhúzza. Ez a fejezet arra tesz kísérletet, hogy a vitában felhozható érveket, azok összemérését kicsit könnyebbé tegye. Ehhez a joggazdaságtan eszközeit hívja segítségül. Ez képes olyan célokat meghatározni, amelyek lényegesen pontosabbak, jobban definiáltak, mint az adós- vagy hitelezővédelem fenti dichotómiája.

A túlzott eladósodás kezelése kapcsán a legfontosabb kérdés: valaki az *ex post* vagy az *ex ante* szempontnak ad-e elsőbbséget. Az *ex post* megközelítés arra figyel, hogy a már kialakult probléma minél kisebb terhet jelentsen az adósok, a hitelezők, a társadalom többi tagja számára. Az *ex ante* szemlélet azt hangsúlyozza, hogy a csődjogi megoldások az ilyen helyzetek, a túlzott eladósodás kialakulását is befolyásolják. Durván fogalmazva: ez a szemlélet nem a már kialakult terheket akarja „igazságosan” elosztani, hanem azt keresi, hogy miképpen csökkenthető az ilyen problémák jövőbeli száma és súlya.

Ugyanakkor foglalkozni kell a hagyományos (ha tetszik: neoklasszikus) közgazdaságtani elemzéssel szemben gyakran megfogalmazott kritikával is: igaz-e, hogy az süket az igazságosság kérdésre? Látjuk majd, hogy ez nincs teljesen így. Egyrészt az igazságossági érvek közül több a joggazdaságtani elemzés alapján is értelmezhető. De azt is látni fogjuk majd, hogy bizonyos igazságossági érvek valóban kimaradnak ki az ilyen elemzésekből. Sokszor azért, mert valójában üresek: fontos kérdéseket hagynak megválaszolatlanul.

2.1. *Ex post* érvek

Azok, akik a *már kialakult helyzet* olyan megoldását keresik, amely a lehető legkisebb társadalmi problémákkal jár, általában nyolc fontos szempontot vetnek fel. Ezek között vannak olyanok, amelyek bármilyen adós, csődtípus esetén relevánsak, és vannak olyanok, amelyek csak egyes adóstípusok (magánszemélyek, gazdálkodó szervezetek és állami-önkormányzati szervek) esetén fontosak.

1. *A szegénységi csapda enyhítése.* A túlzott eladósodás olyan helyzetet teremt, amikor az adós hiába hoz jó döntéseket, hiába termel jövedelmet – ez nem, vagy csak minimális mértékben növeli az ő jólétét, hiszen az adósság miatt a jövedelmét teljesen, vagy nagyon nagyrészt a törlesztésre kell fordítania. Ilyen körülmények között a jövedelem növelésére kevés ösztönzője marad. Ezt nevezi a közgazdaságtan *szegénységi csapdának*.⁸ Ennek az „öztönzési hiányos helyzetnek” a felszámolása lehet a csődjog egyik célja. Például, amikor az bizonyos jövedelmeket mentesít (vagyis kivon a hitelezők számára elérhető vagyontól), vagy ha az adósságtörlesztésre fordítható jövedelmet a megkeresett jövedelem meghatározott százalékában maximálja, akkor ezt az ösztönzési problémát csökkenti.

Speciális formában jelentkezik ez az ösztönzési probléma fekete, illetve a szürkegazdaság mellett: ilyenkor nem biztos, hogy a törlesztési kötelezettség miatt az adós nem növeli a jövedelmét – elképzelhető, hogy növeli azt, csak nem a legális, a hitelezők számára látható formában szerezni azt meg.

2. *A túlzott kockázatvállalás korlátozása.* Az adós hajlamos lehet a „feltámadás érdekében” túlzottan kockázatos döntéseket hozni. Ha mindaddig, amíg az adósságot teljesen vissza nem fizeti, minden további jövedelmét a hitelezőknek kell, hogy adja, akkor érdemes számára túlzott kockázatokat vállalni. Ugyanis ha sikerrel jár, és nagy nyereségre tesz szert, akkor annak hozamból már neki is jut – ezzel szemben sikertelenség esetén a költségeket a hitelezők viselik, ők jutnak kisebb megtérüléshez.

Az érv megértése érdekében tegyük fel, hogy két döntési alternatíva van! Az egyik biztosan hoz keveset – ez a kevés elmarad az adósságtól, ezért teljes egészében (vagy legalábbis nagyon nagy részben) a hitelezőknek jutna. A hitelezők megtérülése ezért javulna. A másik kockázatosabb alternatíva hozhat nagyon sokat is, de a biztos alternatívánál lényegesen kevesebbet is – esetleg tovább is növelheti az adósságot. Siker esetén a hozam akkora, hogy abból az adósság teljesen kifizethető, és az adósnak is marad. Az adós valószínűleg a kockázatosabb döntést vonzóbbnak fogja találni – függetlenül attól, hogy mekkora a siker esélye. Ez az alternatíva ugyanis neki is jövedelmet hozhat. A hitelezők számára a fontos, hogy az ő hitelük várhatóan milyen arányban térül meg. Ha kicsit a siker esélye, akkor ők nyilvánvalóan a biztos, de kisebb hozamban lennének érdekeltek.

3. *A könyvek tisztulása.* Mivel a csődeljárás végeztével a tartozása (ha megtérül, ha nem) megszűnik, így várható bevételként, követelésként a továbbiakban már nem szerepeltethetik azt a könyvekben a hitelezők. Ha a jog arra kötelezi őket, hogy ezeket a – nagy valószínűség szerint – egyébként sem behajtható tartozásokat „leírják”, az elősegíti azt, hogy a könyvek, mérlegeik jobban tükrözzék a valós helyzetet. Az érv fontos felismerése: a tartozások jó része nem a csődeljárás miatt válik behajthatatlanná – az csak az egyébként is behajthatatlan tartozások eltűnését segíti elő.⁹ (Nem feledkezhetünk persze el arról sem, hogy az eladósodás

---

⁸ A szegénységi csapda kifejtéséért lásd: Barr [2009] 361–363, vagy Cullis – Jones [2003] 361–362.

⁹ Világbank [2013] 27–29.

kezelésére kitalált jogi megoldások maguk is csökkentik a behajtható adósságok arányát – például, ha olyan adósságok elengedését írják elő, amely behajtható lenne.)

4. *A vagyon felszabadítása.* Különösen *gazdálkodó szervezetek* eladósodása, csődje kapcsán gyakran felbukkanó érv, hogy ilyenkor a vagyont (valószínűleg) olyan szervezet birtokolja, tulajdonolja, aki azt nem képes hatékonyan működtetni.¹⁰ *Ex post* cél lehet ezért a vagyon hatékony transzfere: rendezett formában kivonni azt a nem hatékonyan működő adós érdekköréből, és olyanoknak juttatni, akinek a számára ez többet ér. (A gyakorlatban a problémát természetesen a vagyoneértékesítés körülményei jelentik: valóban olyan áron és olyan módon kerül-e ki a vagyon az adós érdekköréből, amely garantálja annak jobb, hatékonyabb felhasználását.)

5. *A káros versengés korlátozása.* Az eddigi célok akkor is fontosak, ha egyetlen hitelező felé adósodott el az adós. Ha sok hitelező van, akkor új problémát is kezelni kell: a hitelezők közötti káros versengést. Konkrétan: a sokféle tartozó adós esetén a korábban érkező hitelező elviheti a vagyont a többiek elől. Ez – a közgazdaságtan kifejezéseivel – zéró, vagy negatív összegű játék. Összehasonlításként: a produktív verseny, a piaci verseny pozitív összegű, mert (bár ott is egymás legyőzése, megelőzése a cél) értéket hoz létre; jobb áruk, szolgáltatások kifejlesztéséhez vezet. Az ún. káros verseny ilyen nem hoz létre – ez csak azt befolyásolja, hogy az amúgy is elérhető jólét, vagyon kihez kerül¹¹. És ezzel nem az a joggazdaságtan fő problémája, hogy a gyorsabban érkező hitele térül meg, és nem másé. A gond az, hogy a gyors behajtás – „lépni kell, még mielőtt a többiek észbe kapnak” – egyben azt is jelenti, hogy az adós teljes törlesztési kapacitása, a teljes felhasználható vagyona (a torta) is zsugorodik: a saját megtérülésük érdekében a hitelezők olyan vagyontárgyakat is lefoglalhatnak, amelyek az adós jövedelemtermelő képességét, és ezzel a további (a többiek felé fennálló) tartozások megtérítésének valószínűségét növelnék.

6. *A tranzakciós költség minimalizálása.* Sok hitelező, kollektív adósságprobléma esetén meglehetősen drága lenne mindenkivel külön-külön tárgyalni, megegyezni. Például, amikor a csődjog előírja, hogy ugyanaz a szerződésmódosítási, egyezségi javaslat kerül minden hitelező elé, akkor ezzel eléri, hogy nincs szükség (és lehetőség sem) egyéni tárgyalásokra. Ezek költsége megtakarítható, és emiatt nő a hitelezők számára elérhető vagyon. Az egyezés elfogadásához előírt szavazási eljárás, illetve a szavazás végeredményeként létrejövő kényszeregyezés miatt nincs akadályozási [hold up] probléma sem, vagyis az egyes hitelezők nem tudják „vétójukkal” zsarolni az egyezés elfogadására hajló többieket. Röviden: mivel a sok hitelezőt egyetlen közös eljárásban kezeljük, így csökken a döntéshozatal költsége.

Adódik ugyanakkor az analógia a máshol (például a politikában) ismert szavazási eljárásokkal¹²: miközben a döntéshozatal tranzakciós költsége csökken, aközben a kisebbségre rótt költségek jelentősen nőhetnek – egy számukra kifejezetten hátrányos megállapodás ellen sem tehetnek semmit. Ők ki lehetnek szolgáltatva a többség zsarnokságának. A cél tehát a két költség (a döntéshozatali-tranzakciós és a kisebbség költségének) összevetése – a normatív közgazdaságtan által preferált hatékonysági szempont alapján: összegüket kell minimalizálni.

---

¹⁰ White [2017] 448–449.

Azt, hogy mikor *hatékony* felszámolni és mikor reorganizálni, tovább működtetni az eladósodott gazdálkodót meglehetősen nehéz eldönteni. A rossz besorolást (nem hatékony életben tartás, vagy nem hatékony felszámolás) nevezi az irodalom szűrési problémának [filtering failure].

¹¹ White [2007] 1018.

¹² Buchanan – Tullock [1962]

7. *A túlzott elszegényedés elleni védelem.* A fel nem számolható adósok (*magánszemélyek vagy önkormányzatok*) esetén fontos cél lehet az, hogy védjük őket a súlyos elszegényedéstől, vagy elvesztéstől. Ez az elszegényedés – az igazságossági problémákon túl – a társadalom hatékony működését is fenyegeti. Az elszegényedő, vagy az elszegényedéstől fenyegetett adós közvetlen környezete (például családtagjai, barátai, azok a helyi lakosok, akik az eladósodásról nem tehetnek) is megsínylik a vissza nem fizetett adósság következményeit. A közgazdaságtan fogalomrendszerében ezt nevezzük *extern hatásnak*.¹³

8. *Nevelés.* Fontos érv lehet, hogy a csőd során az adós szembesülhet a saját rossz pénzügyi döntéseinek következményeivel. Ha felismeri ezeket a rossz döntéseket, akkor csökken az esélye, hogy megismétlje.

Ez a nevelési cél a magánszemélyek esetén a legfontosabb, hiszen itt maga az adós lesz az, aki továbbra is döntéseket hoz. Ezzel szemben a gazdálkodó szervezetek esetén, amikor a csőd azok felszámolásához vezet, maga az adós megszűnik. (Nevelési hatással csak akkor kell számolni, ha a szervezet tagjai, menedzsmentje a továbbiakban hasonló szerepet vállalnak, vállalhatnak máshol – ezt például a jog nem tiltja.) Természetesen, ez a hatás nem jelentkezik automatikusan, a jogrendszernek tennie kell ezért: például, ha olyan szereplőket (tanácsadókat, csődgondnokokat) kapcsol be az eljárásba, akik az adós gazdálkodását folyamatos ellenőrzés alatt tartják, akkor ők elősegíthetik a felelősebb gazdálkodást.

2.2 *Ex ante megközelítés*

A csőd szabályai nem csak arra hatnak, hogy a már kialakult problémák hogyan oldódnak meg, hanem arra is, hogy a jövőben kialakulnak-e újra ilyen helyzetek. A csődjog tipikus megoldásai (csődvédelem, mentesítések, stb.) – a csőd nélküli helyzethez képest – a hitelezőkre tolják az adós fizetési gondjaiból fakadó kockázatok egy részét. Emiatt megváltoznak a felek hitellel kapcsolatos döntései.

A kockázat újraelosztása két ellentétes hatással jár. Egyrészt, ún. *ex ante morális kockázatot* okozhat. Morális kockázat alatt értjük, hogy az adós valószínűleg felesleges hiteleket is felvesz – *felelőtlenebb* lehet. Felelőtlenebb, mert az adósság káros következményeit a csődjog csökkenti.¹⁴ A morális kockázat szélsőséges formája a *nyílt hazugság*: az adós ugyan tudna fizetni, de éppen az adósságkezelés, csőd miatt elérhető kedvezmények miatt tagadja le fizetőképességét. Röviden: az adósvédelem miatt nőhet a jövőben a túladósodás, illetve a fizetési problémák kialakulásának esélye.

A másik, hitelezőoldali hatás viszont csökkenti a túlzott eladósodás esélyét: tudva, hogy az adósok védelme miatt kisebb megtérülésre számíthatnak, a hitelezők visszafogják a hitelkínálatukat. Pontosabban (ami közgazdasági szempontból ugyanaz): a hiteleket

---

¹³ Az extern hatás olyan nem szándékolt, a döntéshozótól eltérő szereplőre gyakorolt hatás, amelyet a piaci folyamat (elsősorban az ármechanizmus, illetve a szerződések egyéb feltételei) nem hárítanak vissza a döntéshozóra. Az externália-fogalom pontos kifejtéséért, és problémáért lásd Bartus – Szalai [2014] 59–72.

Makrogazdasági érveket is fel lehet vetni: a túl magas hiteltörlesztés miatt *visszaesik* a fogyasztás, és emiatt (esetleg, amennyiben a befolyt bevételeket a hitelezők nem hazai termékek vásárlására fordítják) a hazai termékek, szolgáltatások iránti *kereslet* is. Ez a fluktuáció pedig erősítheti a gazdasági ciklusokat, kiszámíthatatlanabbá teheti a gazdaság működését. (Világbank [2013] 39–40.)

¹⁴ Az előbb látott *ex post* – vagyis az eladósodottság beállta utáni túlzott kockázatvállalást, a feltámadás reményében vállalt túlzott kockázatot nevezik *ex post morális kockázatnak*.

keményebb kamat- és egyéb feltételekhez kötik. Ez a nehezítés kifejezetten politikai, társadalmi cél is lehet, hiszen „a kínálatnak viselnie kell a megfontolatlan hitelezés terhét.”¹⁵ Emlékezzünk: ez a hatás nem csak a tudatos hitelnyújtást érinti, hanem minden olyan szerződéstől elriaszt, amely miatt esetleg kényszerhitelező lehet valakiből.

A kockázatok ezen átrendezése, a normatív közgazdaságtan (hatékonyságelvű) modelljei szerint lehet igazolható. De sokszor lehetnek hatékonyságot rontó is. Attól függ, hogy a hitelező-e a jobb kockázatviselő. Nem mindig az: adósság és adósság, hitelező és hitelező között különbséget kell tenni.

Egyrészt nyilvánvaló, hogy eltér a kényszerhitelezők és a tudatos hitelnyújtók, a kifejezetten hitelnyújtásra specializálódott intézmények kockázatviselő képessége. Utóbbiaktól többet várhatunk el. De még a tudatos hitelezők, például a pénzüintézetek sem biztos, hogy mindig *jobb kockázatviselők*, mint az adósok.

Jobb kockázatviselő alatt az irodalom¹⁶ azt a felet érti,

- aki több információval rendelkezik az adott kockázatról (könnyebben azonosíthatja azt),
- aki többet tehet a káros kimenet esélyének, illetve – bekövetkezés esetén – a kárnak a csökkentéséért,
- aki az ilyen módon már (hatékonyan) nem csökkenthető kockázatot könnyebben viseli (általában: vagyonához képest kisebb a kár).

Egyes kockázatokról az adós, másokról a hitelező tud többet. Nyilvánvaló például, hogy a pénzüintézetek kevésbé ismerik a hitelért folyamodók valós helyzetét, az ebből fakadó ún. *speciális, idioszinkratikus kockázatok*at, mint maga az adós.¹⁷

Egyes káros események bekövetkezései esélyét az adós, másokét a hitelező tudja jobban csökkenteni. Például, amit az előbb morális kockázatnak nevezünk (felelőtlenség, vagy hazugság), annak elég nyilvánvalóan nem a hitelező a hatékonyabban viselője. Vagyis az ilyen – a hitelezők előtt ismeretlen – kockázatok miatt kialakuló fizetésképtelenség hitelezőkre tolása ne hatékony. Még a tudatos, intézményi hitelezőkre tolása sem az.

Amennyiben tehát *hatékonyan* akarjuk elosztani a kockázatot, akkor különbséget kell tennünk különböző hitelezők és különböző csődhelyzethez vezető okok (ex ante: kockázatok) között. Nem mondható, hogy mindent az egyik, vagy mindent a másik fél viseljen.

A pont bevezetőjében emlegettem, hogy a problémák kezelése kapcsán a legtöbbször az adós és a hitelező érdekeire szoktunk hivatkozni. Itt az ex post szempontok között látszik igazán, hogy miképpen segít ezen a dichotómián túllépni a joggazdaságtan: az eladósodáshoz vezető körülmények, kockázatok megkülönböztetése, és a jobb kockázatviselő tesztje olyan eszköz lehet, aminek alapján dönthetünk arról, hogy egy tiszta mögöttes szempont (hatékony kockázatosztás) alapján mikor melyik fél védelme lehet indokoltabb.

---

¹⁵ Lásd erről: London Economics [2012] 9–10., vagy Világbank [2013] 31–33.

¹⁶ Cooter – Ulen [2004] 233–235., Szalai [2013] 53–54.

¹⁷ Tegyük hozzá: az irodalomban vita tárgya, hogy ez az állítás igaz-e. Sokan úgy érvelnek, hogy a pénzüintézetek, mivel sok adóssal találkoznak, jobban ismerik az átlagos kockázatot, mint az adós – aki viszont a saját speciális, *idioszinkratikus* jellemzőit ismeri jobban. Lásd erről: Barr-Gill [2010] vagy Epstein [2010].

2.3. Igazságossági vagy hatékonysági érvelés

Az eddigi *ex post* és az *ex ante* érvek alapvetően hatékonysági érvek voltak. Bonyolultabbá válik a helyzet, ha az adósságkezelés kapcsán tipikusan felmerülő igazságossági érveket is elkezdjük számba venni. A közgazdaságtan, a joggazdaságtan kritikusai sokszor (tévesen) azt vetik a modellek szemére, hogy azok csak a hatékonyságra figyelnek, az igazságossági szempontokkal nem törődik. Különösen gyakran bukkan fel ez az érv abban a formában, hogy a közgazdaságtan nem veszi figyelembe azt, hogy „a gyenge, kiszolgáltatott adóst meg kell védeni az erős hitelezőtől”.

A fenti „hatékonysági” érvelés több ponton is találkozik igazságossági problémákkal. Ilyen a jobb kockázatviselő elve és a biztosítási érv. Más igazságossági érvekkel szemben azonban valóban sokszor kritikus a joggazdaságtan. Ennek oka, hogy azok gyakran negligálják az ún. incidencia-problémát, és ezért igazából üresek – sőt, olykor tévesek is.

Jobb kockázatviselő keresése és az igazságosság. A legegyszerűbb joggazdaságtani, a közgazdaságtani modellekben valóban nem kap *közvetlen* szerepet az igazságosság. Azonban amikor a jobb kockázatviselőt keressük, akkor olyan érveket látunk, amelyek az igazságossági alapú vitákban is relevánsak. Például, ha az igazságosságot egyszerűen úgy értjük (mint sokan), hogy a nagyok és erősek több terhet viseljenek, akkor ez az érv levezethető a jobb kockázatosztás érvéből is: a (hatékonyan) tovább nem csökkenthető kockázatok *általában* azokra érdemes terhelni, akik vagyonához képest a kár kisebb. Nekik jelent ez a kockázat kisebb terhet, ők képesek azt jobban viselni.

Biztosítási érv. Az igazságosság és a hatékonyság közötti „átmenetnek” tekinthető – pontosabban mindkettőként leírható – az ún. *biztosítási érv* is. Ennek lényege, hogy a csőd gyakorlatilag egyfajta kötelező biztosítást jelent.¹⁸ Amennyiben az adós balszerencséje folytán nem képes a hiteleit törleszteni, akkor az ebből fakadó problémákat – *ex ante* szemlélve: ennek kockázatát – a jog részben a hitelezőkre (kényszerhitelezőkre) terheli. Az ilyen helyzetek gyakran ún. *exogén* események hatására állnak elő, nem az adós döntéseinek következményei (például konjunkturális változás, árfolyamváltozás, betegség, stb.). Ha a jog ilyen esetben részben leveszi az adósságot az adós válláról, akkor ezen „káresemények” kockázatát terheli részben a hitelezőkre – ők mintegy biztosítást nyújtanak az ilyen kockázatok ellen.¹⁹ Ez olykor hatékony is. De nem mindig! Egy az adósokat *általában* védő rendszer ugyanis nem csak ilyen *exogén* események esetén ad segítséget, nem csak ezen kockázatok káros hatásait csökkenti, hanem azokét is, amik ellen az adós valamit tehetne (legalább kicsit csökkenthetné az esélyüket). Így ez a kötelező biztosítás a morális kockázat oka is egyben: az adósok kockázatosabb tevékenységekre is hajlandóak lesznek.

Incidencia-probléma A joggazdaságtani, közgazdaságtani érvelés nem süket tehát az igazságossági érvekre. Nem enged azonban abból: ahhoz, hogy a teherviselés igazságosságáról véleményt mondhassunk, először tudnunk kell, hogy valójában ki viseli a terheket. Nem elég azt tudni, hogy kikre hárítja azt a jog. Ők ugyanis (például azon keresztül, hogy megváltoztatják a magatartásukat, más áron, más szerződési kondíciók mellett kínálják a szolgáltatásaikat) másokra tolhatják azt. Ez az ún. *incidencia*: a terhek áthárítása, az ilyen lépések sorozatán keresztül végül előálló végső teherelosztás. És ezt sokszor nem tudjuk. A teherelosztás ugyanis nagyon sok dologtól függ. Lássuk ezt egy példán!

---

¹⁸ White (2017) 449.

¹⁹ White (2007) 1044., vagy Világbank [2013] 11, 33-36.

Tegyük fel, hogy a kockázat átrendezése miatt a hitelezők valóban visszafogják a jövőben a hitelezést. Pontosabban különböző új biztosítékokat kérnek, akik pedig ilyen nem tudnak nyújtani, azoknak csak magasabb kamatra adnak hitelt. (Ráadásul mivel a hitelpiac ún. *adagolós piac*²⁰, ahol nem tisztán az árverseny érvényesül, bizonyos csoportok még a megfelelő biztosítékok, a magasabb kamatok mellett sem kapnak majd hitelt.) Vagyis a túladósodott csoportokról most levett terhet nem a hitelezők (az „erősek”) viselik, hanem azok a csoportok, akik nem, vagy csak nehezebb feltételek mellett jutnak majd hitelhez.²¹ Az igazságos teherelosztáshoz azt kéne igazolni, hogy ez utóbbi csoportra (a jövőben hitelhez nem jutókra) helyes a terheket, a kockázatokat hárítani. De sokszor az sem világos, hogy kikből is áll, kikből is fog majd állni ez a csoport.

3. A csődjogi megoldások melletti érvek: a csődjog és alternatívái

Eddig azt láttuk, hogy milyen elvárásaink lehetnek a túlzott eladósodás kezelése kapcsán. A különböző csődjogi intézmények ezekre adnak ilyen vagy olyan választ. Ugyanakkor tudni kell, hogy nem a csődjog az egyetlen, amely ilyen helyzetek kezelésére képes. Ha csődjogi válaszban gondolkodunk, akkor számba kell venni azt is, hogy milyen más eszközök *helyett* választjuk ezt. Fel kell tenni a kérdést: miért nem azokkal az eszközökkel akarjuk az adott célt elérni? Három fontos alternatívával érdemes a csődjogot szembesíteni: a végrehajtással, a szerződés önkéntes módosításával és a tartozást keletkeztető szerződések polgári (szerződési) jogi kezelésével.

Alternatíva 1: végrehajtás. A végrehajtás sok elemet meg tud (tudna) oldani a fenti elvárások közül, de nem mindet. Mindenekelőtt: a végrehajtás – törvény szerint – egy olyan szabályozott behajtási folyamat, amikor a hitelező nem saját maga jár el, hanem a folyamat a bíróság felügyelete alatt megy végbe. Az *ex post* érvek között látott adósvédelem – valamilyen mértékben – ebben is megjelenik: az adósvédítést az értékesítés módjának szabályozása, a rendszer (elsősorban magánszemélyek, önkormányzatok esetén) ismeri a végrehajtás alól kivont vagyon fogalmát, stb.

Ugyanakkor a végrehajtás gyakorlatával szemben rengeteg (jogos és olykor jogtalan) kritika fogalmazódik meg – olyan problémák, amelyek kezelésére az (úgy tűnik) nem alkalmas. Az egyik: ha szeretnénk, hogy legyen mentesítés (például magánszemélyek és önkormányzatok esetén), akkor ehhez csődjogra van szükség – az nem lehetséges a végrehajtás keretei között. A végrehajtási jog nem írhat elő adósságelengedést, leírást. Hasonlóképp: a fizetési moratórium a csődjognak része, abból következő azonnal beálló hatás, a végrehajtási jogból azonban hiányzik.

Másrészt a végrehajtás alapvetően olyan esetekben lehet hatékony, optimális megoldás, amikor egyetlen hitelező (vagy maximum adott vagyontárgyat záloggal megterhelő néhány hitelező) áll szemben az adóssal. A rendszer logikája szerint a végrehajtó az adott hitelező érdekében kell, hogy eljárjon – figyelemmel persze az előbb említett, adósvédő szempontokra, korlátokra. Ugyanakkor a csőd eljárás sok hitelező esetére, és a hitelezők közötti konfliktusok, a káros verseny miatt fellépő problémák kezelésére is alkalmas – például a fizetési moratórium révén. Az adott hitelező (és nem a hitelezők összességének) érdekeit néző végrehajtótól az ilyen konfliktusok kezelése nem várható.

Alternatíva 2: önkéntes szerződésmódosítás. Mint láttuk az első pontban, a csődjog legfontosabb (azonnali) ösztönző hatása az, hogy megváltoztatja a szerződésmódosítással kapcsolatos

---

²⁰ Stiglitz – Weiss [1981]

²¹ Cooter – Ulen [2005] 316-319.

döntéseket. Éppen ezért adódik a kérdés miért nem elég az önkéntes szerződésmódosítás (és az azt támogató szerződési jog), mennyivel tud többet egy-egy csődjogi megoldás?

Induljunk ki abból, hogy szerződésmódosításokra ma is tömegesen kerül sor. Ezt illusztrálja az 1. táblázat. Látszik, hogy a bankok által nyújtott lakossági hitelállomány körülbelül 12-14%-át érinti ez.²² Más kérdés, hogy ez általában csak a hitelek átütemezését, időleges fizetési kedvezmények adását jelenti: az adósság-elengedés valóban ritka. (Ez vélhetően azért van, mert a hitelezők az előbb látott morális kockázat jelentős növekedésétől tartanak.)

1. táblázat: A lakossági hitelportfólió, 2012-2014, negyedévente, millió forint

Dátum	Összesen						90 napot úlis tartozás			
	összesen		ebből: átstrukturált		átstrukturált aránya		összesen		ebből: átstrukturált	
	bruttó	nettó	bruttó	nettó	bruttó	nettó	bruttó	nettó	bruttó	nettó
2012.03.	7 183 924	6 549 183	1 003 615	824 903	13,97%	12,60%	1 078 413	551 554	276 384	149 255
2012.06.	7 002 555	6 341 744	905 220	716 305	12,93%	11,30%	1 138 237	583 916	299 266	155 875
2012.09.	6 797 243	6 141 817	934 932	730 787	13,75%	11,90%	1 072 607	538 909	304 527	155 352
2012.12.	6 758 215	6 073 133	901 727	675 144	13,34%	11,12%	1 099 179	542 031	340 945	169 221
2013.03.	6 892 163	6 138 997	893 976	645 893	12,97%	10,52%	1 202 777	589 477	384 185	188 310
2013.06.	6 597 189	5 849 810	857 721	610 015	13,00%	10,43%	1 184 606	564 523	397 904	196 100
2013.09.	6 570 518	5 806 604	841 943	584 185	12,81%	10,06%	1 216 402	580 658	413 006	201 186
2013.12.	6 414 266	5 629 014	840 222	566 820	13,10%	10,07%	1 207 662	545 790	423 075	195 754
2014.03.	6 477 475	5 662 092	837 183	555 717	12,92%	9,81%	1 242 259	556 200	432 616	197 063
2014.06.	6 426 102	5 628 519	788 152	516 499	12,26%	9,18%	1 206 707	539 290	408 076	179 680
2014.09.	6 416 277	5 593 165	787 758	506 012	12,28%	9,05%	1 243 951	545 452	419 804	178 404
2014.12.	6 371 623	5 495 660	766 961	475 306	12,04%	8,65%	1 229 390	490 939	417 868	163 026
2015.03.	5 872 471	5 061 354	1 007 438	700 226	17,16%	13,83%	942 735	340 861	320 305	109 092
2015.06.	5 783 452	4 973 944	1 012 025	705 460	17,50%	14,18%	952 612	335 338	327 019	111 157
2015.09.	5 683 678	4 884 565	970 738	671 243	17,08%	13,74%	1 056 542	399 316	387 094	146 406
2015.12.	5 538 812	4 747 896	917 428	613 944	16,56%	12,93%	999 757	346 889	369 309	130 463
2016.03.	5 449 543	4 685 732	905 292	606 578	16,61%	12,95%	968 871	339 459	370 700	132 040
2016.06.	5 405 719	4 681 021	881 183	594 608	16,30%	12,70%	936 466	324 747	357 152	125 437
2016.09.	5 408 183	4 718 196	850 470	573 764	15,73%	12,16%	875 169	296 049	338 495	116 620
2016.12.	5 324 557	4 740 483	670 203	444 890	12,59%	9,38%	689 528	220 981	251 802	84 533

Forrás: MNB

Érdemes azonban kiemelni, hogy ezek az adatok csak a szerződésmódosítások *explicit* formáját jelentik. Létezik ugyanis *implicit szerződésmódosítás* is – ami különösen az általános szerződési feltételek esetén gyakori. Ez azt jelenti, hogy a hitelező nem él valamilyen jogával, amivel a törvény, illetve a szerződés szerint élhetne. Például egy zálogjogot nem érvényesít.²³ Arról, hogy a szerződések mekkora részét érintik ezek az implicit módosítások, nincs adatunk.

²² Megjegyzendő, hogy módszertani változások miatt az átstrukturált hitelek aránya 2017-ben már csak 8-9%.

²³ A folyamat lényege: az ÁSZF-ben kifejezetten szigorú behajtási politikát (felmondási feltételeket, stb.) írnak le. Ehhez innentől a hitelezőnek joga van. De ezt ő maga sem akarja érvényesíteni – átlagos adós esetében. Csak azért

Ha az önkéntes szerződésmódosítást és a csődjogot akarjuk összevetni, akkor adódik a kérdés: a szerződési jog alapján miért is lehet a hitelezők érdeke a szerződésmódosítás, miért adnak engedményeket, miért mondanak le követeléseik egy részéről? A választ egyrészt a tartozásbehajtás költségeiben, másrészt a reputációs hatásban találhatjuk meg. Amennyiben egy tartozás behajtása roppant költséges, akkor a szerződésmódosítás a hitelezőnek is érdeke lehet: az adós ugyan kevesebbet fizet, mint amennyi e nélkül járna, de azt legalább biztosan (pontosabban, majdnem biztosan) megkapja a hitelező. A reputációs hatás pedig akkor működik, ha a hitelező kemény fellépése rontja a piaci megítélését, és ezért üzletektől eshet el. *Első ránézésre* ugyan okkal lehetünk szkeptikusak, hiszen az egyes adósokkal szembeni lépések híre nem valószínű, hogy sokakhoz eljutna, befolyásolná a hitelező hírnevét, de a sokakkal szembeni (átlagosan) kemény fellépés, az érintettek tömege miatt, már járhat ilyen reputációvesztéssel.

Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy az önkéntes szerződésmódosítások révén több a második fejezetben látott cél nem érhető el. Egyrészt, ez is (a végrehajtáshoz hasonlóan) csak egy adott hitelező és az adós viszonyát tudja rendezni. A több hitelező esetén jelentkező problémák (káros verseny, magas tranzakciós költség) nem kezelhetők ezen az úton sem. Például egy szerződésmódosítást, adósságkönnyítést fontolgató hitelező tudhatja, hogy az általa adott kedvezmény nem feltétlenül az adós helyzetét könnyíti, hanem (valószínűleg) csak a más hitelezők számára elérhető vagyont növeli. Éppen ezért még az adós helyzetét szíven viselő hitelező sem szívesen adna kedvezményt tisztán szerződési alapon – hiszen azzal végső soron nem az adóst, hanem a többi hitelezőt támogatja.

Alternatíva 3: szerződési jog. Mint láttuk, az igazságossági érvek között gyakran jelenik meg az erőfölény érvelés. Egyik gyakori formája: az adósság, vagy legalábbis annak a szerződésben megjelenő egyes feltételei csak azért jönnek létre, mert a hitelező a *szerződéskötéskor* visszaélt az adós szorult helyzetével. Kézenfekvő azonban a kérdés: ha ez az erőfölény a probléma, azt miért nem a polgári, a szerződési jog erre kialakult jogintézményei révén kezeljük? Miért nem a szerződés érvénytelenségét mondjuk ki – például uzsora vagy jóerkölcsbe ütközés miatt?

Amennyiben pedig nem a kezdeti erőfölényét használta ki a hitelező, hanem a körülmények a *szerződéskötés után* változtak meg, akkor a szerződési jog alapján szóba jöhet a lehetetlenülés megállapítása, vagy a szerződés bírósági módosítása. Ha végiggondoljuk a lehetetlenülés jogi tesztjét (a fizikai, illetve a gazdasági, érdekbeli lehetetlenülés tipikus eseteit)²⁴, a bírósági szerződésmódosítás feltételeit²⁵, akkor azt látjuk, hogy olyan esetek ezek, amelyeket az adósságkönnyítés mellett érvelők is tipikusan felhozhatnak. A két esetkör nagyon közel áll egymáshoz.²⁶

írja ezt bele, hogy a legrosszabb, legtöbb problémát okozó, a helyzetével leginkább visszaélt adóssal szemben alkalmazni tudja. Amikor ugyanis megköti a szerződést, akkor nem tudja, hogy adott adós hogyan fog viselkedni – például visszaélt-e a helyzetével, megjelenik-e esetében (milyen erősen) a morális kockázat. Amennyiben igen, akkor az ÁSZF-ben adott fegyverek bevetésével büntethető. Amennyiben azonban nem, akkor azokat a hitelező sem veti be. (Gillette [2011] 119-120).

²⁴ Csécsy [2014] 440.

²⁵ Lásd például: Kemenes István: 6:179. § [A teljesítés lehetetlenné válása] és 6:192§ [Bírósági szerződésmódosítás]. in: Vékás – Gárdos [2014].

²⁶ Különösen magánszemélyek csődje esetén gyakori érv például, hogy a csődhöz valamilyen *exogén* körülmény negatív változása – például az adós betegsége – vezetett. De az adós betegsége tipikus példája a fizikai lehetetlenülésnek is. (Lásd például: Kemenes István: 6:179. § [A teljesítés lehetetlenné válása] in: Vékás – Gárdos [2014] Par 44.368.)

A bíróságra támaszkodó szerződési jogi megoldásoknak két hátrányát szokta kiemelni az irodalom. Egyrészt, amennyiben az adós helyzetének változása miatt több (adott esetben: az összes) szerződését felül kellene vizsgálni, ez a bírósági eljárásban meglehetősen bonyolult lenne.²⁷ Másrészt, az irodalomban gyakori fenntartás a bíróságok bevonásával szemben, hogy ők túlzottan is hitelezőpártiak lesznek – annak kellene lenniük. A *London Economics* magáncsődről adott jelentése például úgy érvel, hogy annak levezénylését éppen azért nem szerencsés a bíróságokra bízni, mert azok erősen elkötelezettek (elkötelezetteknek kellene lenniük) a *pacta sunt servanda* elve iránt.²⁸ Vagyis túl kevészer fognak (funkciójukból fakadóan: úgy kellene) az adós javára ítélni. Ilyen szigorúan fognak (így kellene) hozzáállni a szerződések érvénytelensége, a lehetetlenülés vagy a szerződésmódosítás iránti igényekhez is.

Másik oldalról viszont a bírósági, polgári jogi megoldás nagy előnye, hogy - a csődjogi kezeléshez képest – sokkal könnyebb az egyes szerződéseket elkülönülten kezelni. Sokkal könnyebb az adott viszonyban megjelenő morális kockázat, a jó- vagy rosszhiszeműség alapján szerződésről-szerződésre eltérő kockázatmegosztást kialakítani. Szerződésről-szerződésre eltérő ítéleteket lehet hozni. Ez a hitelezőket egységesen – vagy legalábbis osztályonként egységesen – kezelő csődjog alapján lényegesen nehezebb.

Befejezés

Az írás a csődjog kapcsán három kérdésre keresett választ. Egyrészt, a csődjog olyan definícióját próbálta adni, amely annak jogrendszerenként is és az adósok szerint is nagyon eltérő megoldásait képes lehet átfogni. A javaslat az, hogy a csődjogot egy a feleket újratárgyalásra ösztönző rendszerként érdemes felfogni, amely ezt az ösztönzőt azzal teremti meg, hogy (i) a hitelezőket rosszabb helyzetbe hozza (mint amiben csődeljárás nélkül lennének), és (ii) az egyezkedési folyamat fontos pontjait szabályozza. Másrészt, áttekintette, hogy milyen célokra is használható a csődjog, milyen elvárásokat fogalmazhat meg a túladosodott adósok helyzetének rendezése kapcsán a joggazdaságtan – mely célok állnak egymással valóban ellentétben. Mindezt annak alapján tette, hogy a fizetési képtelenség, illetve az annak kezelésére bevethető eszközök potenciális hatásait vette számba. Harmadrészt, felhívta a figyelmet arra, hogy nem szerencsés a kérdést úgy feltenni, hogy be kell-e avatkozni az ilyen adósok és hitelezőik viszonyába – a helyes kérdés az, hogy milyen eszközzel tegye ezt a jogrendszer. Röviden számba vette az írás, hogy a csődjogi intézményeken kívül milyen jogi alternatívák révén érhetőek el a célok – és ezekhez az alternatívákhoz képest mi a csődjogi megoldás előnye és hátránya.

Irodalomjegyzék

Baird, Douglas G. – Robert H. Gertner – Randal C. Picker [1994]: *Game Theory and the Law*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press

Barr, Nicholas [2009]: *A jóléti állam gazdaságtana*. Akadémiai kiadó, Budapest

---

²⁷ Bár a kollektív kereset intézménye – különös tekintettel annak megállapodásokat ösztönző voltára – csökkentheti ezt a problémát.. A kollektív keresetekről lásd: Szalai [2014a, 2014b] .

²⁸ London Economics [2012] 12.

- Barr-Gill, Oren [2010]: A fogyasztói szerződések viselkedési közgazdaságtana. *Kormányzás, Közpénzügyek, Szabályozás. IV.* 1. szám pp. 1-25
- Bartus Gábor – Szalai Ákos [2014]: *Környezet, jog, gazdaságtan - Környezetpolitikai eszközök, környezet-gazdaságtani modellek és joggazdaságtani magyarázatok.* Budapest: Pázmány Press
- Bereczky Sára – Osztovits András [2015]: *A csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XLIX. törvény kommentárja.* Opten, Budapest
- Buchanan, James M.– Gordon Tullock [1962]: *The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy.* Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Cooter, Robert – Thomas Ulen [2005]: *Jog és közgazdaságtan.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Csécsey Andrea [2014] In: Osztovits András (szerk.): *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja III. kötet.* Opten, Budapest,
- Csóke Andrea [2015]: *Nagykommentár a csődtörvényhez : nagykommentár a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XLIX. törvényhez.* Wolters Kluwer Complex, Budapest
- Cullis, John – Philip Jones [2003]: *Közpénzügyek és közösségi döntések.* Aula, Budapest.
- Davydenko, Sergei – Julian Franks: Do Bankruptcy Codes Matter? A Study of Defaults in France, Germany and the UK. *Journal of Finance* 63 (2008) 565-608.
- Epstein, Richard A. [2010]: A fogyasztói szerződések neoklasszikus közgazdaságtana. *Kormányzás, Közpénzügyek, Szabályozás. IV.* 1. szám 27-39.
- Gillette, Clayton P. [2011]: Standard Form Contracts. In: Gerrit DeGeest (szerk.): *Contract Law and Economics.* Cheltenham: Elgar.
- Juhász László [2014]: *A Magyar Fizetéseképtelenségi Jog Kézikönyve* Budapest: Novotni Kiadó
- London Economics [2012]: *Study on means to protect consumers in financial difficulty: Personal bankruptcy, datio in solutum of mortgages, and restrictions on debt collection abusive practices.* London: London Economics
- Stiglitz, Joseph E. – Andrew Weiss [1981]: Credit Rationing in Markets with Imperfect Information. *American Economic Review*, 71. 393–409.
- Szalai Ákos [2013]: *A magyar szerződési jog gazdasági elemzése.* Budapest, L'Harmattan – Széchenyi István Szakkollégium
- Szalai Ákos [2014a]: Kollektív keresetek joggazdaságtana. *Iustum Aequum Salutare* X. 163–181.
- Szalai Ákos [2014b]: Kollektív keresetek szabályozási kérdései – Joggazdaságtani elemzés. *Magyar Jog* 706-712.
- Tajti Tibor [2015]: A csődstigma, a második esély mentalitás és a csődjog viszonyáról - amit az összehasonlító jog sugall. *MTA Law Working Paper* 2015/06.
- Vékás Lajos – Gárdos Péter [2014, szerk.]: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz.* KJK, Budapest 2014.
- Világbank [2013]: *Report on the Treatment of the Insolvency of Natural Persons.* Washington: World Bank.
<http://www.wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2013/05/02>

[/000333037_20130502131241/Rendered/PDF/771700WP0WB0In00Box377289B00PUBLIC0.pdf](#)

White, Mihelle J. [2007] Bankruptcy law. in: Polinsky, Michell – Steven Shavell (szerk.): *Handbook of Law and Economics*. Vol 2. Amsterdam-Oxford: Elsevier

White, Mihelle J. [2017]: Economics of Bankruptcy. In: Francesco Parisi (szerk): *The Oxford Handbook of Law and Economics Volume 2: Private and Commercial Law*. Oxford: Oxford University Press